

Sympetrum pedemontanum

Bandheidelibel

De bandheidelibel is de enige Nederlandse libel met donkere banden over de vleugels. De soort is zeldzaam, maar het aantal vindplaatsen neemt de laatste jaren toe. In de jaren '80 werden de eerste individuen gezien en in de jaren '90 kwam de soort op verschillende plaatsen in Noord-Brabant voor. Ook uit andere provincies komen waarnemingen en een uitbreiding lijkt zich voort te zetten.

Biotoop

De bandheidelibel plant zich voort in ondiepe, stilstaande en zwakstromende wateren met weinig schaduw en vaak met een goed ontwikkelde helofytenvegetatie. Vaak betreft het tijdelijke, meso- tot eutrofe wateren. Onbegroeide, beschaduwde en diepere wateren worden niet bevolkt, ook al zijn er populaties in de directe omgeving (TAMM 1982). Wateren waar deze soort voorkomt zijn onder andere zandwinplassen, wateren in groeven, ondiepe poelen, moerassen, overstromingsvlakten, oude meanders, vijvers, verlandingszones van meren en min of meer kunstmatige stromende wateren zoals sloten, kanaaltjes en weidebeekjes. Tamm (1982) vermoedt dat er geen speciale eisen aan de zuurgraad van het water worden gesteld. Toch is het opvallend dat zowel op de belangrijkste Nederlandse als Belgische vindplaatsen het water in de sloten en kanaaltjes kalkrijk is. Op deze plaatsen wordt het water kunstmatig ingelaten (BREUER ET AL. 1991, BROCK ET AL. 1997, BUCK 1990, VAN DELFT 1998, GLITZ ET AL. 1989, MICHIELS & DHONDT 1987, TAMM 1982, PERS. MED. R. JÖDICKE, A. MARTENS & F. RAEMAKERS).

Levenswijze

Eieren en larven

De eieren worden afgezet tussen de planten in de oeverzone of in ondiepe, begroeide delen van het water. De larven leven tussen waterplanten. Larvenhuidjes zijn te vinden op stengels op enkele centimeters boven het water, of op de drooggevalen bodem (DOMMANGET 1987, HEIDEMANN & SEIDENBUSCH 1993, TAMM 1982).

Imago's

Imago's brengen hun rijpingsfase door op warme plekken met een rijk gestructureerde vegetatie. De mannetjes lijken eerder terug te komen bij het voortplantingswater dan de vrouwtjes. De soort kan in korte tijd massaal uitsluipen, waarna grote aantallen in de omgeving rondvliegen. Een dag later kunnen vrijwel alle individuen weer verdwenen zijn. Op het droge heideterrein de Steenbergen (bij Luykgestel) werden tientallen foeragerende bandheidelibellen waargenomen, waarvan 60-70% vrouwtjes. Hoewel deze libel markante kleuren en vleugelbanden heeft, is hij in het veld vrij onopvallend. In rust worden de vleugels sterk naar voren gehouden, waardoor de banden op de vleugels samenvallen met de groeirichting van de vegetatie. De soort vliegt met een vrij zwakke, fladderende vlucht vaak laag boven de grond en tussen de vegetatie, en is in vlucht moeilijk te volgen. Bandheidelibellen rusten veel en aanvalsvoedselvluchten worden minder vaak en minder agressief

ingezet dan door andere *Sympetrum*-soorten. Ze zijn dan ook niet vaak betrokken bij conflicten. De mannetjes hebben geen territorium, maar wachten op vrouwtjes in de vegetatie rond de voortplantingswateren. De paring van enkele minuten gebeurt hangend in de vegetatie. De eiafzet begint in tandem, maar wordt na korte tijd door het vrouwtje alleen voortgezet.

De bandheidelibel is relatief klein, heeft een korte levenscyclus en is snel geslachtsrijp. Bij toenemende concurrentie (tussen larven) met andere soorten verdwijnt hij. Deze eigenschappen zijn typisch voor pioniersoorten (BELLMANN 1993, CALLE 1997, VAN DELFT 1998, MICHIELS & DHONDT 1987, TAMM 1982).

Fenologie

De bandheidelibel heeft een eenjarige levenscyclus. De eieren overwinteren en komen ongeveer midden mei uit. De larven kunnen zich in twee maanden volledig ontwikkelen (GEIJSKES & VAN TOL 1983). De eerste imago's verschijnen in het algemeen eind juli, maar de vroegste waarneming is van 21 juni. Jonge individuen zijn tot midden september aangetroffen, de laatste dieren midden oktober. Met een hoofdvliegtijd van midden augustus tot begin september is het een typische nazomersoort. De weinige waarnemingen van voortplantingsactiviteit komen uit de periode eind juli tot midden september.

Begeleidende soorten

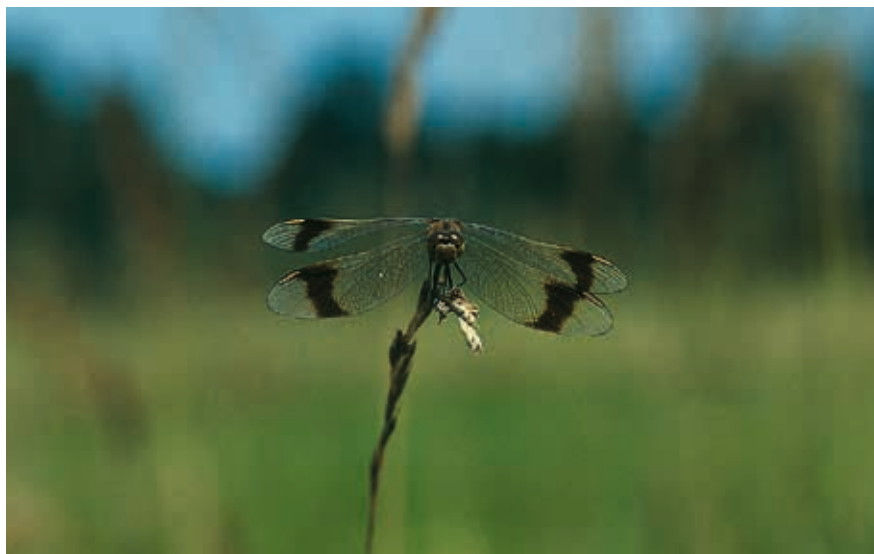
Op alle plaatsen waar *S. pedemontanum* zich zeker of waarschijnlijk voortplant, is ook *Orthetrum coerulescens* te verwachten. Vermoedelijk zijn deze twee soorten, met *Orthetrum brunneum*, de enige Anisoptera die in Nederland als pionier bij stromend water voorkomen (VAN DELFT 1998). De overlap met andere soorten is gering.

Verbreidingsvermogen

De waarnemingen van zwervers in Nederland laten zien dat de bandheidelibel grote afstanden kan afleggen, wat ook de snelle opmars vanuit Oost-Europa kan verklaren.

Erik Lam & Jeroen van Delft

Vrouwtje

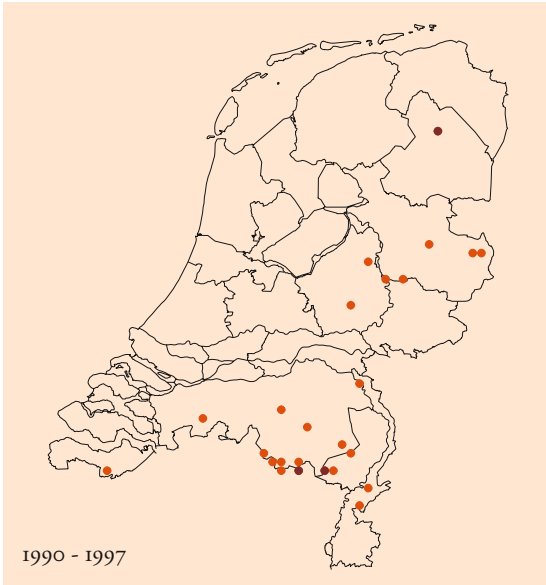
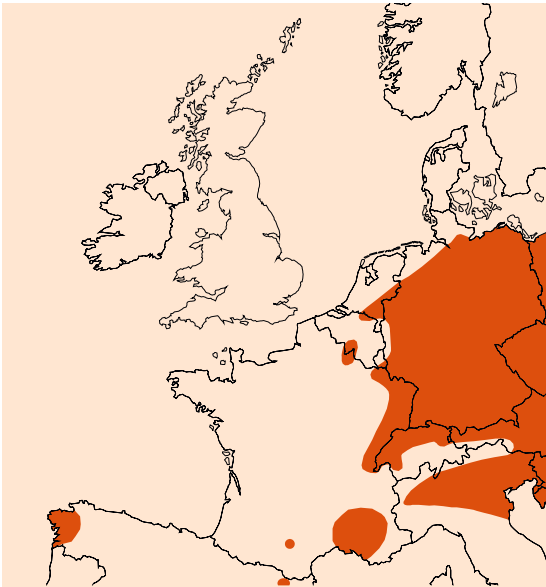
Begeleidende soorten

Alledaagse begeleiders	
	Trefkans (%)
<i>Ischnura elegans</i>	67
<i>Orthetrum cancellatum</i>	67
<i>Sympetrum sanguineum</i>	61
<i>Anax imperator</i>	56
<i>Sympetrum danae</i>	56
<i>Sympetrum striolatum</i>	56
<i>Sympetrum vulgatum</i>	56
<i>Lestes sponsa</i>	53
<i>Aeshna mixta</i>	50
<i>Sympetrum flaveolum</i>	50

Karakteristieke begeleiders	
	Gedeelde Overlap hokken (%)
<i>Orthetrum coerulescens</i>	11 11
<i>Lestes barbarus</i>	10 2
<i>Sympetrum flaveolum</i>	18 2
<i>Sympetrum striolatum</i>	20 2
<i>Sympetrum danae</i>	20 1
<i>Anax imperator</i>	20 1
<i>Calopteryx splendens</i>	13 1
<i>Libellula depressa</i>	12 1

Biotoop

Optimaal: sloten in agrarisch gebied;
beken

Sympetrum pedemontanum - bandheidelibel

	voor 1950	1950 – 1989	1990 – 1997
verdwenen/afwezig		zeer zeldzaam	vrij zeldzaam
atlasblokken	0	6	25
km-hokken	0	7	39

Rode Lijst gevoelig

Areaal
Het areaal omvat Midden-Europa, Zuid-Siberië en geheel gematigd Azië tot en met Japan. In Europa komt de bandheidelibel vooral voor in het gebied van de Alpen, via de Balkan tot in Rusland. Verspreide populaties bestaan in Spanje, Frankrijk, Duitsland en België. In de periode 1950-1980 heeft de soort zich vanaf de Pools-Duitse grens westwaarts uitgebreid en hij komt nu in geheel oostelijk Duitsland voor. In 1995 werd in Groot-Brittannië de eerste bandheidelibel gezien (JONES 1996). In Frankrijk komt de soort zeer verbrokkeld in het oosten voor. Het zwaartepunt van de Belgische verspreiding ligt op de grens van de provincies Antwerpen en Limburg, vlak over de Nederlandse grens. Daarnaast zijn er nog enkele vondsten bekend uit zuidelijk Wallonië. De dichtstbijzijnde bestendige Duitse populatie ligt op de Lüneburger Heide. Uit Luxemburg is hij verdwenen.

Verspreiding in Nederland
In 1981 werden voor het eerst in Nederland enkele exemplaren gezien bij de Reuselsche Moeren, in 1982 ook in Luijks-gestel, bij de Strijper Aa en bij Belfeld (VAN DELFT 1998, HUIJS EN PETERS 1984, WASSCHER 1994A). In de jaren daarna werd de soort op verschillende plaatsen in Noord-Brabant en Limburg gevonden. In de jaren '90 nam het aantal waarnemingen sterk toe en werden ook grotere aantallen gezien. Vanaf 1995 werden ook ten noorden van de Grote Rivieren zwer-vende individuen gezien. Incidentele waarnemingen zijn nu bekend uit Gelderland, Overijssel, Drenthe, Zeeland en Groningen (1998, niet op kaart) (PERS. MED. L. LUIJTEN & M. HOS-PERS). In 2000 werd een grote populatie ontdekt langs de Soetstwetering ten westen van Holten. In 2001 werd de bandheidelibel over een groot deel van Salland ten oosten van Deventer op zwakstromende weteringen gevonden (PERS. MED. V. MENSING).

Voortplanting is vastgesteld, dan wel zeer waarschijnlijk, bij het vloeiveldencomplex de Pelterheggen (De Plateaux), bij het heringerichte deel van Tongelreep boven de Achelse Kluis (KALKMAN 1998), bij een spoorloot bij Weert, bij een sloot in Budel-Dorplein en bij weteringen in Salland (VAN DELFT 1998, DE GROOT 1997D, PERS. MED. F. RAEMAKERS).

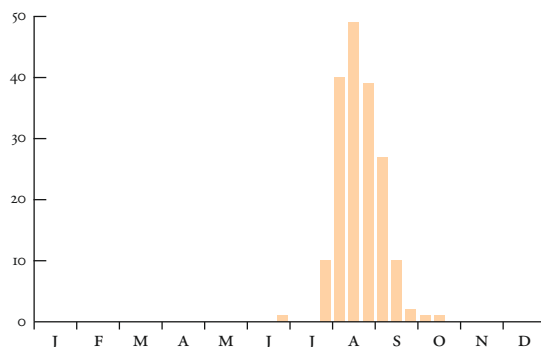
Aangezien *S. pedemontanum* een onmiskenbare soort is, zal het verspreidingsbeeld nagenoeg compleet zijn. Omdat de soort zich ook in onooglijke sloten kan voortplanten, zouden echter populaties gemist kunnen zijn.

Toekomst en bescherming

Ondanks de vooruitgang in de jaren '90 blijft de bandheidelabel kwetsbaar vanwege het kleine aantal vindplaatsen. Droogvallen of regelmatig opschonen van wateren kan voorkomen dat de vegetatie te hoog en te dicht wordt voor eiafzet, of dat concurrerende soorten zich kunnen vestigen. Het opschonen van beken en kanaaltjes dient gefaseerd te gebeuren, zodat niet alle larven of eitjes worden verwijderd en er voldoende structuurvariatie blijft. Structuurrijke heidegebieden en graslanden zijn van belang als rijpings-, foeraageer- en rustgebieden. Extensieve begrazing of een gefaseerd maaibeheer in deze gebieden is gunstig voor deze soort.

SUMMARY

Sympetrum pedemontanum was first recorded in 1981 in The Netherlands. Most records are concentrated in the south-east, in an area adjoining Belgian populations. The species is expanding, and since 1995 records have also been obtained north of the Rhine. Although vagrants have been found scattered throughout the country, illustrating good dispersing capabilities, populations are probably only present at about five sites. These sites consist of small, man-made running waters such as ditches and in nutrient-poor meadows that are traditionally irrigated with calcareous water, the so-called "vloeivelden". The species is considered susceptible on the Dutch Red list.

Vliegtijd

Nazomersoort

Hoofdvliegtijd: midden augustus

t/m begin september

Vroegste datum: 21 juni

Laatste datum: 13 oktober